

H

F

HOLNDFSTVL

5

0

THE UMEWAKA FOUNDATION
NŌ—THEATER

Ziet u hetzelfde
als onze recensent?

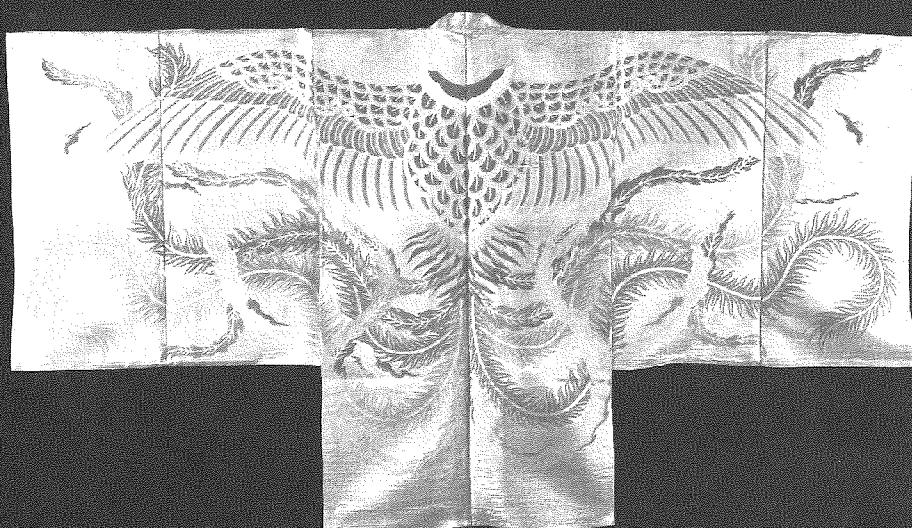
The Umewaka Foundation
Nô-theater

Koninklijk Instituut voor de Tropen
21, 22, 23 juni 1997

de Volkskrant

Nieuwsgierige krant voor nieuwsgierige mensen

Bel gratis 06-0561 voor een proefabonnement

Inhoud

Programmagegevens 4

Samenvattingen

<i>Ne Ongyoku</i> (Liggend Zingen)	8
<i>Hagoromo</i> (Het Verenkleeft)	8
<i>Busschi</i> (De Beeldhouwer)	10
<i>Tsuchigumo</i> (De Aardspin)	10

Nô en Kyôgen, een inleiding 13
Erika de Poorter

Biografieën van de acteurs 22

Colofon 24

Fragment uit het jubileumboek: *Een Nederlands wonder. Vijftig jaar Holland Festival*

De Ruiter introduceert een bont programma met niet-westerse kunst: traditionele derwisj-dansen, volksmuziek uit Panama, Indiaanse religieuze ceremonies, bulo-dans, boven-toonzangers, talloze kunstenaars uit verre streken die naar het festival soms hun eerste reis in den vreemde maken. Het wordt een van de belangrijkste nieuwe stromingen in het festival.

Deze reeks voorstellingen is mede mogelijk gemaakt door de steun van:

Embassy Japan in the Netherlands

The Commemorative Association for the Japan World Exposition (1970)

Nissho Iwai Foundation

All Nippon Airways

The Japanese Chamber of Commerce and Industry in the Netherlands

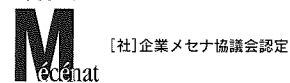
Nippon Foundation

国際交流基金

The Japan Foundation

Mecenat

Yakult Nederland B.V.

Fuji Photo Film B.V.

Kikkoman Corporation

Stichting 400 jaar Nederland-Japan

Honda

The Umewaka Foundation

Nô-theater

Koninklijk Instituut voor de Tropen,
Grote Aula

21 juni, 20.30 uur
einde circa 23.00 uur

Kyôgen
Ne Ongyoku (Liggend Zingen)
samenvatting op pagina 8

Shite: Tarô Kaja
Nomura Mannojo

Ado: De baas
Nomura Fumitaka

Nô
Hagoromo (Het Verenkleed)
samenvatting op pagina 8

Shite: Hemelse fee
Umewaka Rokurô

Waki: Hakuryô, een visser
Hôshô Kinya

Muzikanten

Matsuda Hiroyuki (Fue)
Sowa Masahiro (Ko-tsuzumi)
Shirasaka Yasuyuki (Ô-tsuzumi)
Sukegawa Osamu (Taiko)

Kôken (assistenten)
Kakutô Yukuo
Matsuyama Takao

Jiutai (koor) o.l.v. **Umewaka Yasunori**

22 juni, 14.00 uur
einde circa 16.30 uur

Kyôgen
Busschi (De Beeldhouwer)
samenvatting op pagina 10

Shite
Een grapias
Nomura Mannojo

Ado: Een plattelander
Nomura Fumitaka

Nô
Tsuchigumo (De Aardspin)
samenvatting op pagina 10

Shite: Een monnik/De spin
Umewaka Shinya

Tsure: De krijger Raikô
Kawamura Nobushige

Tsure: Kamenier Kochô
Odagiri Yasuharu

Waki: De krijger Hitorimusha
Hôshô Kinya

Wakizure: Een volgeling
Obinata Hiroshi

Ai: Een volgeling
Nomura Fumitaka

Muzikanten

Matsuda Hiroyuki (Fue)
Sowa Masahiro (Ko-tsuzumi)
Shirasaka Yasuyuki (Ô-tsuzumi)
Sukegawa Osamu (Taiko)

Kôken (assistenten)
Umewaka Rokurô
Akase Masanori

Jiutai (koor) o.l.v. **Kakutô Yukuo**

22 juni, 20.30 uur
einde circa 23.00 uur

Kyôgen
Busschi (De Beeldhouwer)
samenvatting op pagina 10

Shite: Een grapijas
Nomura Mannojo

Ado: Een plattelander
Nomura Fumitaka

Nô
Hagoromo (Het Verenkleet)
samenvatting op pagina 8

Shite: Hemelse fee
U mewaka Yasunori

Waki: Hakuryô, een visser
Hôshô Kinya

Muzikanten

Matsuda Hiroyuki (Fue)
Sowa Masahiro (Ko-tsuzumi)
Shirasaka Yasuyuki (Ô-tsuzumi)
Sukegawa Osamu (Taiko)

Kôken (assistenten)
U mewaka Rokurô
Kakutô Yukuo

Jiutai (koor) o.l.v. **U mewaka Shinya**

23 juni, 20.30 uur
einde circa 23.00 uur

Kyôgen
Ne Ongyoku (Liggend Zingen)
samenvatting op pagina 8

Shite: Tarô Kaja
Nomura Mannojo

Ado: De baas
Nomura Fumitaka

Nô
Tsuchigumo (De Aardspin)
samenvatting op pagina 10

Shite: Een monnik/De spin
U mewaka Rokurô

Tsure: De krijger Raikô
Aida Noboru

Tsure: Kamenier Kochô
Takao Akihiro

Waki: De krijger Hitorimusha
Hôshô Kinya

Wakizure: Een volgeling
Obinata Hiroshi

Ai: Een volgeling
Nomura Mannojo

Muzikanten

Matsuda Hiroyuki (Fue)
Sowa Masahiro (Ko-tsuzumi)
Shirasaka Yasuyuki (Ô-tsuzumi)
Sukegawa Osamu (Taiko)

Kôken (assistenten)
Akase Masanori
Odagiri Yasuharu

Jiutai (koor) vo.l.v. **Kakutô Yukuo**

The U mewaka Foundation
(U mewaka-Kai)

Hoofdrospelers (Shite)

U mewaka Rokurô
U mewaka Yasunori
U mewaka Shinya
Kakutô Yukuo
Matsuyama Takao
Aida Noboru
Akase Masanori
Kawamura Nobushige
Odagiri Yasuharu
Takao Akihiro
Kakutô Naotaka

Bijrolspelers (Waki)

Hôshô Kinya
Obinata Hiroshi

Kyôgen-spelers

Nomura Mannojo
Nomura Fumitaka

Algemene leiding
U mewaka Rokurô

Artistieke leiding
U mewaka Rokurô

Kostuums
U mewaka Rokurô

Productie
U mewaka Yasunori

Regie
Tabikawa Masaharu

Directeur
Kodama Hiroto

Onderdirecteur
U mewaka Keiko

advertentie

With ANA, this is not the only way to travel

ANA, 1st Japanese airline,
supports
the "Holland Festival"

ANA operates
Direct daily flights to Japan
from
Frankfurt, London & Paris

ANA
All Nippon Airways

Japan's best to the world

All Nippon Airways : 114, Avenue des Champs Elysées 75008 Paris, France
Phone : (33) 1 53 83 52 52

Samenvattingen

Ne ongyoku (Liggend Zingen)

Personen:

Shite: Tarô Kaja

Ado: De baas

Dit Kyôgen stuk heeft als thema de knecht die zijn baas te slim af wil zijn. De baas heeft ontdekt dat knecht Tarô Kaja goed kan zingen en vraagt hem voor hem een lied uit een Nô-stuk zingen. Tarô Kaja heeft echter geen zin omdat hij denkt dat hij dan voortdurend zal moeten zingen voor zijn baas. Hij zegt dat hij eerst gedronken moet hebben. De baas geeft hem vervolgens drank. Tarô Kaja doet zich te goed aan de drank en wordt dronken. Hij drinkt als maar door. Als de baas hem aan zijn belofte herinnert, zegt Tarô Kaja dat hij pas kan zingen liggend met zijn hoofd in de schoot van zijn vrouw. De baas biedt hem dan zijn eigen knieën aan. Tarô Kaja zingt eindelijk een kort lied.

De baas probeert hem vervolgens zittend te laten zingen. Tarô Kaja houdt op met zingen. Als hij weer ligt, kan hij wel weer zingen. De baas probeert hem nogmaals zittend te laten zingen. Weer houdt Tarô Kaja op met zingen. Liggend kan hij wel weer zingen. Telkens als hij moet zitten stopt hij met zingen, als hij gaat liggen kan hij weer zingen. De baas laat hem steeds maar sneller zitten en stoppen, en liggen en zingen. Op den duur raakt Tarô Kaja in de war en stopt als hij ligt. Hij staat op en begint zelfs te dansen. De baas die inziet dat hij bedot werd, loopt kwaad Tarô Kaja achterna, het podium af.

Hagoromo (Het Verenkleed)

'Het Verenkleed' is één van de beroemdste stukken van het Nô-repertoire. Het wordt vaak bij feestelijke gelegenheden opgevoerd. Het wordt vanouds beschouwd als het stuk bij uitstek om aan buitenlandse gasten te laten zien. Wie het geschreven heeft is niet duidelijk. Het wordt wel eens toegeschreven aan de grote toneelschrijver Zeami Motokiyo (1363-1443), maar het is naar alle waarschijnlijkheid ouder. Het verhaal is gebaseerd op het sprookje van het verenkleed dat in vele varianten voorkomt in Azië.

Personen:

Shite: Hemelse fee

Waki: Hakuryô, een visser

De visser Hakuryô gaat naar zee om te vissen. Het is 's ochtends in de lente. Terug aan land ziet Hakuryô een prachtig gewaad aan een pijnboom hangen. Wanneer hij het mee naar huis wil nemen, verschijnt een mooie jonge vrouw die hem wenend smeekt het gewaad terug te geven. Zij blijkt een hemelse fee uit het maanpaleis te zijn. Zonder haar verenkleed kan ze niet naar de hemel terugvliegen. Hakuryô krijgt medelijden met haar en belooft het kleed terug te geven als ze eerst aan hem de dans der onsterfelijken laat zien. Dat vindt ze goed, maar eerst moet hij het verenkleed teruggeven.

Scène uit Hagoromo

FEE: '...want zonder het gewaad kan ik niet dansen.'

HAKURYÔ: 'Ik denk er niet aan! Als ik het u teruggeef, gaat u naar de hemel zonder te dansen!'

FEE: 'Neen! Achterdocht is eigen aan de mens. In de hemel bestaat geen bedrog!'

Beschonmd geeft hij haar dan het verenkleed terug. De fee danst een dans waarin ze het maanpaleis en de pracht van de lente op aarde beschrijft. Haar dans is zo schitterend dat men zich in de hemel waant. Dansend stijgt de hemelse fee op en vliegt tenslotte naar de hemel.

Busshi (De Beeldhouwer)

Personen:

Shite: Een grapjas

Ado: Een platteler

Dit Kyôgen-stuk heeft als thema de domme platteler. Een platteler gaat naar de hoofdstad om een boeddhabeeeld te kopen voor de nieuwe tempel. Hij weet echter niet waar hij moet zijn en hoe een beeldhouwer eruit ziet. Hij loopt rond in de stad en roept dat hij op zoek is naar een beeldhouwer. Een grapjas hoort dit en wil de platteler een poets bakken. Hij zegt dat hij een beroemd beeldhouwer is en somt alle beelden op die hij kan maken. De platteler bestelt zijn beeld en er wordt afgesproken dat het de volgende dag klaar zal zijn.

De grapjas zet een masker op en vermomt zich als beeld. De platteler komt zijn beeld afhalen. Het beeld is mooi, maar toch nog niet helemaal naar zijn zin. Hij wil nog een paar veranderingen, onder andere in de stand van de handen van het beeld. Bij iedere aanmerking van de platteler neemt de grapjas het masker af om als beeldhouwer te kunnen antwoorden. Op den duur raakt hij echter in de war en valt door de mand. De platteler loopt hem kwaad achterna, het podium af.

Tsuchigumo (De Aardspin)

De Aardspin is een zeer populair spektakelstuk. Het is snel van tempo en bevat twee spannende gevechtsscènes. Door wie het geschreven werd, is niet bekend. Het is vermoedelijk uit de zestiende eeuw, een tijd waarin Nô-tukken met een grote rolbezetting in de mode waren.

Personen:

Shite: Een monnik/De spin

Tsure: De krijger Raikô

Tsure: Kamenier Kochô

Waki: De krijger Hitorimusha

Wakizure: Een volgeling

Ai: Een volgeling

Het eerste gedeelte speelt zich af in de residentie van de krijger Raikô. De kamenier Kochô brengt een medicijn bij de krijger Raikô die ziek te bed ligt. Diep in de nacht krijgt hij onverwachts bezoek van een onbekende monnik. Deze blijkt een reuzespin te zijn vermomd als monnik. Ze probeert de zieke krijger met haar draden te vangen. Raikô trekt zijn zwaard en kan haar gelukkig verjagen. Maar de spin is gewond. De krijger Hitorimusha komt toegesnel. Hij en zijn volgelingen besluiten het bloedspoor te volgen.

Het tweede gedeelte speelt zich af bij een grafheuvel. De krijgers hebben het bloedspoor gevolgd. Het houdt op bij een oude grafheuvel. Als ze de grafheuvel willen openbreken, komt de aardspin te voorschijn. De krijgers dagen de spin uit. Zij gooien haar draden uit. Na een fel gevecht wordt de aardspin overwonnen en de krijgers gaan zegevierend naar huis.

Scène uit Tsuchigumo

Nô en Kyôgen, een inleiding

Dr Erika de Poorter

Universitair hoofddocent bij de vakgroep Talen en Culturen van Japan en Korea,
Rijksuniversiteit Leiden

Japan is voor de toneelliefhebber een waar paradijs. Er is niet alleen theater, opera en ballet zoals bij ons. Ook een heel scala van traditionele toneelvormen is er blijven voortleven. De vier belangrijkste zijn Nô, Kyôgen, Kabuki en Bunraku. Nô en Kyôgen ontstonden in de veertiende eeuw, Kabuki en Bunraku drie eeuwen later.

Nô omvat toneelspele die voor het grootste deel gezongen worden met orkestbegeleiding en waarin gedanst wordt. Kyôgen daarentegen zijn komische stukken waarin alleen geacteerd wordt. Ze worden in eenzelfde programma als afwisseling tussen de Nô-stukken opgevoerd. Vroeger bestond een compleet programma uit vijf Nô en vier Kyôgen. Tegenwoordig is het programma veel korter: twee Nô en één Kyôgen, of één Kyôgen en één Nô, zoals nu op het Holland Festival.

Geschiedenis

Nô betekende oorspronkelijk alleen 'opvoering', 'toneelspel'. Evenals Kyôgen ontwikkelde Nô zich uit voorstellingen die Sarugaku ('Apemuziek') of *Sarugaku no nô* ('Opvoeringen van Apemuziek') genoemd werden. Deze voorstellingen bestonden uit zang- en dansnummers, afgewisseld met pantomimes en korte komische stukjes. In het midden van de veertiende eeuw waren er vele Sarugaku-groepen, die de feesten in de tempels kwamen opvrolijken met hun opvoeringen. Zij wedijverden met elkaar en organiseerden zelfs toneelwedstrijden. Het waren met name de Sarugaku-acteurs Kannami en Zeami uit de provincie Yamato rond de stad Nara, die de grondleggers werden van de kunst die later kortweg Nô genoemd zou worden.

Kannami Kiyotsugu (1333-1384), de oprichter en de eerste leider van het Yôzaki-gezelschap (oude naam van het thans nog bestaande Kanze-gezelschap), bracht revolutionaire verbeteringen aan in de zang- en danstechnieken van zijn groep. Ook verfijnde en verrijkte hij het repertoire door vele bestaande Sarugaku-stukken om te werken en tientallen nieuwe te schrijven.

Zijn zoon Zeami Motokiyo (1363-1443) was de belangrijkste figuur in de geschiedenis van de Nô. Hij was niet alleen een begaafd acteur (reeds als zevenjarige stond hij op de planken), maar ook een groot dramaturg. Zijn ideeën over Nô tekende hij bovendien op in een twintigtal theoretische verhandelingen.

Kannami en Zeami hadden met hun opvoeringen spoedig veel succes, vooral nadat hun gezelschap in 1374 opgemerkt was door shôgun Ashikaga Yoshimitsu (1358-1408). Deze kunstminnende heerser zou tot aan zijn dood hun beschermheer blijven. De andere Sarugaku-groepen namen het repertoire en de technieken over. Na Zeami werden er nog vele Nô-stukken geschreven.

In Zeami's tijd werden de voorstellingen gehouden voor een zeer groot publiek, bestaande uit mensen uit alle lagen van de bevolking. In de zeventiende eeuw echter, werd Nô het officiële theater van het Tokugawa regime (1603-1868). De shôguns en de krijgsadel werden de beschermheren van de acteursfamilies. Zij lieten hen voorstellingen geven in hun residenties en leerden zelf ook Nô zingen of dansen.

De afschaffing van het regime van de shôgun in 1868 veroorzaakte dan ook een grote crisis in de wereld van de Nô. Families van acteurs die hierdoor hun beschermheer verloren, zagen zich verplicht hun oude maskers en kostuums te verkopen en andere beroepen te leren. Enkele kleinere scholen stierven geheel uit. De Nô-kunst kon deze malaise echter te boven komen en herleven dankzij het idealisme van enkele grote Nô-spelers uit die tijd, onder wie Umewaka Minoru (1828-1909), van wie de Umewaka's die wij tijdens het Holland Festival zien, afstammen.

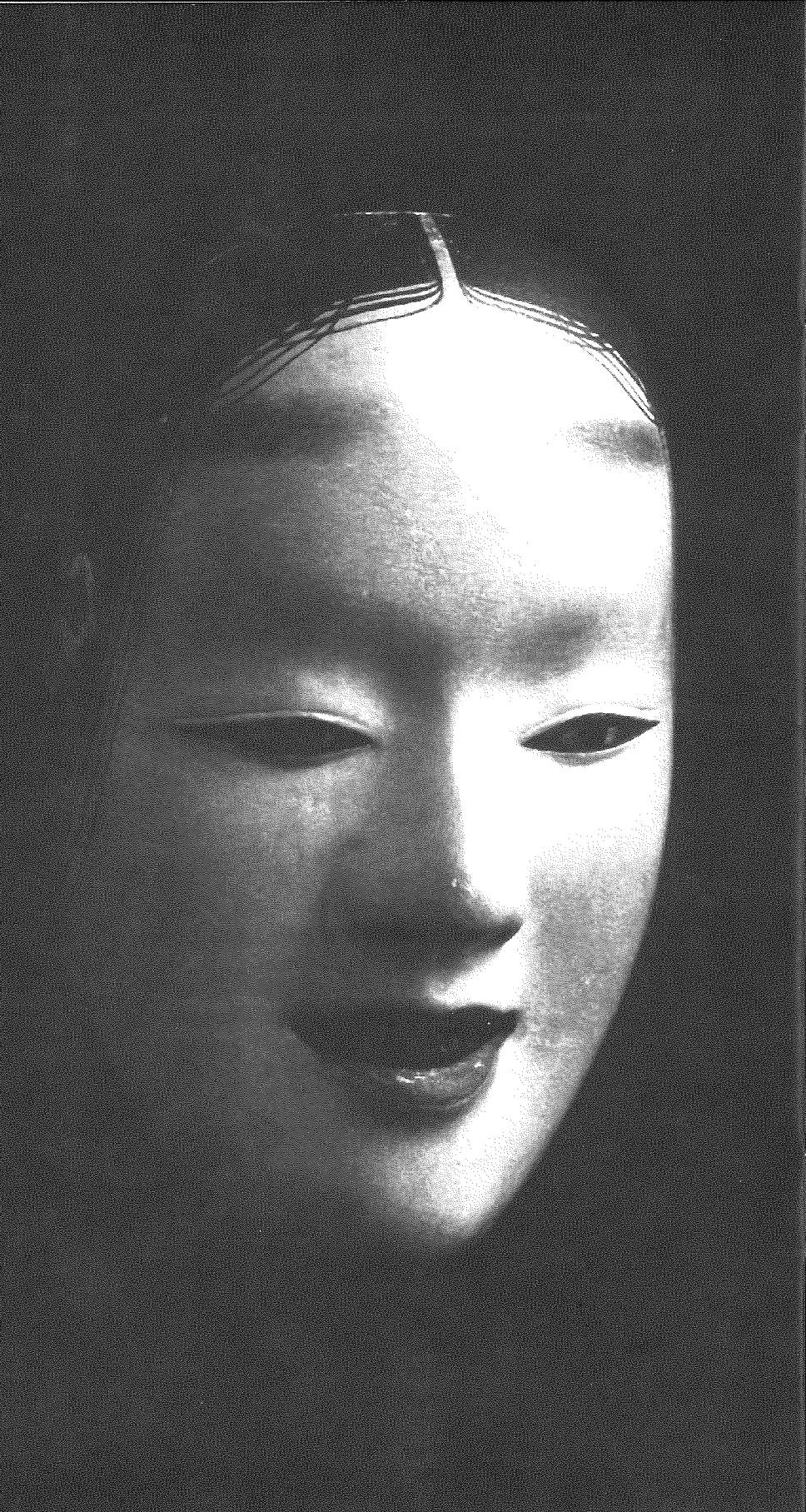
Thans bestaan naast de eerder genoemde Kanze-groep (waarvan de huidige leider een verre afstammeling van Zeami is) nog vier andere Nô-scholen. Het zijn de Hôshô, de Komparu en de Kongô, die eveneens teruggaan op Sarugaku-gezelschappen uit Yamato in de veertiende eeuw, en de Kita die in het midden van de zeventiende eeuw opgericht werd. De Kanze-groep waartoe meer dan de helft van alle Nô-acteurs behoort, is tot op heden de belangrijkste gebleven. Ook de Umewaka's behoren tot deze school.

Deze vijf groepen hebben ook nu nog het monopolie voor de Nô-opvoeringen. Zij hebben op den duur een eigen zang- en acteerstijl ontwikkeld en vertegenwoordigen elk een school of stroming in de Nô-kunst. Het onderricht gebeurt gewoonlijk van vader op zoon. Men moet dus van één van de traditionele families afstammen om Nô-speler te kunnen worden.

Het podium

Aanvankelijk werden de Sarugaku-voorstellingen gehouden in de open lucht op geïmproviseerde constructies, later op permanente podiums bijvoorbeeld in de tempeltuinen. Tegenwoordig zijn er in alle grote steden Nô-theaters. Ook in deze moderne gebouwen is de structuur van het traditionele podium intact gelaten.

Het Nô-podium is een met een dak overdekt vierkant platform van ongeverfd cederhout met zijden van ongeveer zes meter. Aan de linkerkant is het verbonden met de kleedkamers door een lange houten brug die eveneens overdekt is. Via deze brug komen de acteurs en de muzikanten op. De leden van het koor en de assistenten maken steeds gebruik van het lage schuifdeurtje in de rechter zijwand. Decors en massieve voorwerpen worden niet gebruikt. De enige permanente versiering is de schildering van een grote pijnboom op het houten paneel achter het podium van het Nô-theater en van enkele bamboetakken op de rechter zijwand. Het kale podium vormt een strakke omlijsting rondom de kleurrijk uitgedoste acteurs. Soms worden eenvoudige voorwerpen op het podium geplaatst. Deze geven alleen de contouren aan van het object dat ze moeten voorstellen: een eenvoudig platform voor een slaapkamer, een den voor een dennenbos. Als ze niet meer nodig zijn voor het spel worden ze weggenomen. Een essentieel rekwisiet is de waaier. Hiermee worden allerlei kleine voorwerpen uitgebeeld. Hij is natuurlijk ook belangrijk om mee te dansen.

De uitvoerenden

Een Nô-stuk wordt opgevoerd door enkele solisten, een koor van zes tot tien acteurs, drie of vier muzikanten, enkele assistenten en een Kyôgen-acteur. Alle rollen worden gespeeld door mannen. In de Nô-spelen worden zowel de hoofdrol van het stuk, als de acteur die deze rol vertolkt *shite* ('hij die doet') genoemd. Deze *shite* staat in het centrum van de aandacht. Hij zingt en danst, beweegt zich over het hele podium, is uitgedost in kostbare kostuums en draagt in vele stukken een masker.

Naast hem treedt een bijrolspeler op. Diens taak bestaat er hoofdzakelijk in de protagonist vragen te stellen en deze aldus in de gelegenheid te stellen om te vertellen. De bijrol moet het verhaal van de *shite* uitlokken. In vele spelen fungeert hij dan ook als een soort medium tussen de hoofdrol en het publiek. Zijn kostumering is minder opvallend en hij is nooit gemaskerd. Tot aan het einde van het stuk blijft deze bijrol aan de rechterkant van het podium zitten. Hij wordt daarom ook *waki* ('zijde' of 'zijkant') genoemd. Hoofdrollen zal hij nooit vertolken, want het terrein van de hoofd- en bijrolspeler blijft sterk gescheiden.

De hoofdrol en de bijrol kunnen naargelang het verhaal van het stuk vergezeld zijn van één of meer 'begeleiders'. Deze komen meestal samen op met de rol die ze begeleiden. Zij moeten met hem bepaalde passages zingen of reciteren. Er zijn begeleiders van de hoofdrol (*tsure*) en begeleiders van de bijrol (*wakizure*). Alleen de eerstgenoemden mogen een masker dragen. In spektakelstukken met een grote rolbezetting, zoals *Tsuchigumo* (De Aardspin), zijn de personen die worden uitgebeeld door bijrol en begeleiders, meer uitgewerkt. Ondergeschikte rolletjes, zoals veerman, volgeling of man uit de buurt, worden in de Nô gespeeld door Kyôgen-acteurs. Deze rol wordt *ai-kyôgen* of *ai* genoemd.

Het koor (*jiutai*) wordt gevormd door een zes tot tien acteurs. Zij zitten in twee rijen gehurkt, aan de rechter zijkant van het podium. Het koor zorgt niet alleen voor de verhalende en beschrijvende gedeelten van het Nô-stuk, maar het zingt zelfs af en toe de tekst van de hoofdrol of de bijrol.

Achteraan op het podium zitten één of meer acteurs die tijdens de opvoering als assistent (*kôken*) optreden. Ze zorgen voor de rekwisieten en helpen de hoofdrolspeler met zijn kostumering. In geval van nood kunnen ze eventueel invallen.

In Nô wordt van ouds een onderscheid gemaakt tussen de acteurs die horen tot de hoofdrolspelers en de acteurs die horen tot de bijrolspelers. Ook de begeleiders van de hoofdrol, de leden van het koor en de assistenten worden gerekend tot de eerste categorie. Alle hoofdrolspelers behoren tot de hierboven genoemde vijf Nô-scholen (Kanze, Hôshô, Komparu, Kongô en Kita). Daarnaast hebben de bijrolspelers ook eigen scholen met eigen tradities. Er bestaan thans nog drie scholen voor bijrolspelers (Takayasu, Fukuô en Hôshô). De twee bijrolspelers die tijdens het Holland Festival optreden, behoren tot de laatste. Ook de Kyôgen-acteurs hebben aparte scholen.

Het kleine Nô-orkest bestaat uit de volgende instrumenten: een dwarsfluit van bamboe (*fue*), een kleine en een grote handtrommel (*ko-tsuzumi* en *ô-tsuzumi*) en een trommel die met twee stokjes geslagen wordt (*taiko*). Het laatste instrument wordt alleen gebruikt in spelen met een bovennatuurlijk wezen. De muzikanten spelen de ouverture om de komst van hoofdrol en bijrol aan te kondigen en geven het tempo aan van zang en dans. De trommelaars slaken ook regelmatig keelklanken om het ritme te accentueren. De muzikanten hebben evenals de acteurs eigen scholen.

Maskers en kostuums

Zoals gezegd zijn alleen de hoofdrolspeler en eventueel zijn begeleiders gemaskerd. Maskers worden gebruikt voor rollen van vrouwen, jongens, stoere krijgers, bejaarden en blinden. Daarnaast zijn er een serie maskers voor goden, duivels en andere bovennatuurlijke wezens. Een gemaskerde acteur kan door zijn hoofd op een bepaalde manier te bewegen en aldus kleine veranderingen aan te brengen in de stand van zijn masker, verschillende gelaatsuitdrukkingen suggereren. Acteurs in rollen zonder maskers zijn niet gegrimed. Zij houden echter het gezicht strak zodat het net lijkt alsof ook zij gemaskerd zijn.

De kostuums van de hoofdrollen zijn gemaakt van kostbare stoffen. Bij elk personage horen vaste patronen en kleuren. In Nô maakt men voor de vrouwenkleding bijvoorbeeld een onderscheid tussen 'met kleur' en 'zonder kleur', dat wil zeggen met rood of zonder rood. Rood in de stof wordt alleen gedragen door jonge vrouwen of een oude vrouw die tijdens haar leven een beroemde schoonheid is geweest.

Gebarenspeel en dans

Gebaren en danspassen worden van generatie op generatie overgeleverd. Rustig en zonder de hielen van de grond te lichten verplaatsen de spelers zich. Zij glijden bijna over de planken van het podium dat geboend is als een spiegel. Er zijn drie soorten acteerpatronen. De realistische gebaren worden gebruikt voor een handeling (bijvoorbeeld een zwaard trekken). Met de symbolische gebaren drukt men gevoelens uit (bijvoorbeeld wenen). De abstracte gebaren vormen een onderdeel van de dans. Elk Nô-spel bevat tenminste één dans van de hoofdrol. De Nô-dans is concentrisch en de bewegingen zijn horizontaal. De danser springt niet, maar stampt met de voeten.

Er zijn zoals gezegd geen actrices. De Nô-acteur in een vrouwenrol draagt een vrouwenmasker, een pruik en vrouwenkleren. Nooit zal hij echt de stem of de gebaren van een vrouw imiteren. Alleen is zijn stem bij het reciteren en zingen zachter en rustiger dan die van de acteur in een mannenrol. Zijn bewegingen en dans zijn langzamer en gracieuzer. Het vrouwelijke wordt ook weergegeven door poëzie in de tekst en door wat in Japan ervaren wordt als poëtisch – dus vrouwelijk – woordgebruik. Woorden van Japanse origine worden zoveel mogelijk gebruikt en namen met Sino-Japanse uitspraak worden juist vermeden. Voor de vrouwenrollen is ook de muziek meer melodieuze dan voor mannenrollen.

Scène uit *Tsuchigumo*

Teksten en thema's

Er zijn ongeveer tweeduizend Nô-stukken bewaard. Tweehonderdveertig daarvan staan op het vaste repertoire van de acteurs en muzikanten. De teksten zijn voor het grootste deel in versvorm en zijn geschreven in klassiek Japans. Ook voor de moderne Japanner zijn ze daarom niet gemakkelijk te verstaan.

De thema's van de Nô-spelen zijn ontleend aan de Japanse mythologie, Chinese en Japanse legendes, tempelgeschiedenissen, verhalen in klassieke romans en krijgsromans. Het verhaal is echter niet zo belangrijk. Het is vaak slechts de aanleiding om een mooi zang- en dansmotief uit te voeren. Veel Nô-spelen hebben als thema de verschijning van een bovennatuurlijk wezen of de geest van een persoon die reeds eeuwen geleden overleden is. In de Nô op het Holland Festival zien we bijvoorbeeld een hemelse fee en een reuzespin.

Er is geen conflict tussen personages zoals in het westers drama. Een grondige tekening van karakters wordt evenmin nagestreefd. Nô wil een bepaalde sfeer scheppen, een gevoel weergeven. In plaats van een conflict tussen twee personages, laat Nô een sterke emotionele spanning binnen één persoon zien. Dit wordt op het toneel weergegeven door poëtische woorden, zang en dans. Deze spanning ontlad zich tenslotte in de dans, de climax van het Nô-spel. Na de dans keert de rust terug. Veel Nô eindigen dan ook met een rustige beschrijving van het landschap.

Kyôgen

Kyôgen ('Gekke woorden') ontwikkelde zich parallel met Nô uit de Sarugaku-voorstellingen in de veertiende eeuw. Uit de geschriften van Zeami blijkt, dat Kyôgen-stukken reeds in zijn tijd als komische intermezzi tussen de Nô opgevoerd werden. Zoals gezegd krijgen de Kyôgen-acteurs hun opleiding in aparte scholen. Thans bestaan nog de Ôkura en de Izumi school. De Nomura's behoren tot deze laatste school.

De Kyôgen worden opgevoerd op het kale Nô-podium. Decors worden evenmin gebruikt. Slechts enkele spelers zijn nodig: een hoofdrol (ook *shite* genaamd) en één of meer bijrollen (*ado*). Muzikanten en koor zijn niet nodig. De spelers, evenals in Nô alleen mannen, dragen minder kostbare kostuums en zijn haast nooit gemaskerd, zelfs niet voor vrouwenrollen. Een vrouw wordt uitgebeeld met een lange witte lap om het hoofd die het vrouwenkapsel voorstelt en vrouwenkleren.

Op het hedendaagse repertoire staan een tweehonderd stukken. Aanvankelijk werden van de Kyôgen alleen de hoofdlijnen opgetekend. De spelers konden daarbinnen improviseren. Pas in het begin van de zeventiende eeuw werden de complete teksten voorgoed vastgelegd.

De meeste Kyôgen-stukken spelen zich af in het Japan van de vijftiende of zestiende eeuw. Ook de taal die gebruikt wordt is het gesproken Japans uit die tijd. Geliefde thema's zijn de domme boer, de sluwe of goedgelovige knecht, de pantoffelheld, de jaloerse echtgenote, enzovoorts. Soms worden passages uit de Nô geparodiëerd. Dan wordt ook gezongen en gedanst.

Nô en Kyôgen nu

De Nô-kunst heeft nieuwe patronen gekregen. Het zijn niet meer de krijgers zoals vroeger, maar de oudere intellectuelen en de welgestelden. Zij leren als hobby Nô zingen en dansen, net als bloemschikkunst of theeceremonie. Ook de theaters worden goed bezocht. Tegenwoordig kan men in een stad als Tokio elke dag wel ergens een voorstelling zien. Zeer populair zijn verder de openluchtvoorstellingen met verlichting van houtvuren (de zogenaamde Takigi Nô). Hier komt vooral een jonger publiek. De traditionele toneelvormen zijn bovendien geregeld te zien op de televisie.

Nô en Kyôgen worden nog steeds van vader op zoon overgeleverd. Kinderen beginnen al op zeer jonge leeftijd. Hoe belangrijker de acteursfamilie, hoe jonger de leeftijd. De opvoeringen gebeuren zoals we zagen volgens vaste patronen. Beïnvloeding door westers of modern Japans theater is dan ook uitgesloten.

Dit betekent echter niet dat Nô- en Kyôgen-acteurs niet zouden experimenteren. Oude, in vergetelheid geraakte stukken worden weer tot leven gebracht. Verdwenen rekwisieten worden weer uitgeprobeerd. Er worden ook nieuwe Nô-stukken geschreven. Meestal is het verhaal dan niet meer gebaseerd op de oude thema's.

Scène uit *Tsuchigumo*

Biografieën van de acteurs

Umewaka Rokurô

Geboren te Tokio in 1948, thans hoofd van de Umewaka-familie, een familie van Nô-acteurs sedert de tweede helft van de vijftiende eeuw. Hij is hoofdrolspeler en behoort tot de Kanze-school. Hij had als leermeesters zijn grootvader en zijn vader. In 1951 staat hij voor het eerst op de planken in een kinderrol en in 1954 speelt hij zijn eerste hoofdrol. In 1980, 1986 en 1987 ontvangt hij belangrijke prijzen. In 1989 treedt hij op in België tijdens Europalia Japan en organiseert hij de eerste tentoonstelling van Nô-maskers en -kostuums in het buitenland. In 1993 treedt hij op in het Metropolitan Museum te New York en in 1996 geeft hij een openluchtvoorstelling van Takigi Nô in het Central Park te New York. In 1996 ontvangt hij de gerenommeerde Kanze Hideo prijs voor Nô van de Universiteit van Hôsei. Umewaka Rokurô is momenteel zeer populair als hoofdrolspeler. Per jaar speelt hij hoofdrollen in meer dan zeventig stukken. Zijn acteerstijl combineert schoonheid en sierlijkheid met kracht, geheel volgens de traditie van de Umewaka-familie. Hij wordt geroemd om zijn mooie stem en dito uitspraak. Zijn dans is over het algemeen krachtig. Hij heeft ook nieuwe Nô-stukken en gereconstrueerde Nô gebracht. We zien hem in de hoofdrol van *Hagoromo* (Het Verenkleeft) en van het spektakelstuk *Tsuchigumo* (De Aardspin), een van zijn beste vertolkingen.

Umewaka Yasunori

Geboren te Tokio in 1956. Hij is hoofdrolspeler en behoort tot de Kanze-school. Hij had als leermeesters zijn oom, zijn vader en zijn neef Umewaka Rokurô. In 1959 staat hij voor het eerst op de planken in een Nô-dans en in 1968 speelt hij zijn eerste hoofdrol. In 1973 gaat hij mee op toernee naar Iran, Duitsland, Zwitserland en het voormalige Joegoslavië. In 1989 treedt hij op in België tijdens Europalia Japan. Zijn acteerstijl heeft de sierlijkheid en schoonheid die eigen zijn aan de Umewaka-familie. Hij is groot voor een Nô-acteur, maar staat imposant op het podium. Zijn stem is krachtig en heeft een breed register. Hij wordt beschouwd als een veelbelovende, jonge Nô-acteur. Hij is niet alleen actief als acteur, maar ook als regisseur en doet mee met moderne experimenten. Hij geeft veel lezingen om de Nô-kunst bekend te maken bij een breed publiek. Hij werkt aan plannen voor het Internet en voor Nô op cd-rom. Tijdens het Holland Festival is hij te zien als hoofdrolspeler in *Hagoromo* (Het Verenkleeft).

Umewaka Shinya

Geboren te Tokio in 1956. Hij is hoofdrolspeler en behoort tot de Kanze-school. Hij had als leermeesters zijn grootvader en Umewaka Rokurô. In 1960 staat hij voor het eerst op de planken in een kinderrol en in 1968 speelt hij zijn eerste hoofdrol. In 1989 treedt hij op in België tijdens Europalia Japan. In 1993 treedt hij op in het Metropolitan Museum te New York. Hij heeft een eerlijke acteerstijl en een mooie uitspraak. Hij staat slank op het podium. Hij is vooral goed in heftige dansen zoals in *Tsuchigumo* (De Aardspin), waar hij de hoofdrol vertolkt.

Hôshô Kinya

Geboren te Tokio in 1967. Hij is bijrolspeler en behoort tot de Hôshô-school. In 1976 staat hij voor het eerst op de planken in een bijrol. Hij speelt belangrijke bijrollen in 1989 en 1992. Hij is een veelbelovende jonge bijrolacteur, imposant als tegenspeler van de hoofdrol en goed in bijrollen met veel actie. Is sedert 1990 leraar voor bijrolspelers aan het Nationaal Nô-theater te Tokyo.

Nomura Mannojo

Geboren te Tokio in 1959, thans hoofd van de Nomura Manzô-familie, een familie van Kyôgen-spelers sedert de zeventiende eeuw. Hij is Kyôgen-speler en behoort als zodanig tot de Izumi-school. Hij had als leermeesters zijn grootvader en zijn vader. Treedt voor het eerst op op driejarige leeftijd. Krijgt in 1993 een prijs voor zijn spel. Zijn acteerstijl is gul en krachtig. Hij is beroemd om zijn snelle en energieke gebaren en manier van praten. Had ook veel succes met nieuwe Kyôgen stukken. Hij is behalve als Kyôgen-acteur ook actief als regisseur, toneelschrijver en acteur van modern toneel. Hij geeft les aan jonge Kyôgen-acteurs en anderen. Organiseert geregeld workshops voor toneel, ook buiten Japan.

COLOFON

Dit is een uitgave van
het Holland Festival
Kleine-Gartmanplantsoen 21
NL-1017 RP Amsterdam
telefoon 31 (0)20.627 65 66
telefax 31 (0)20 620 34 59
e-mail: hollfest@xs4all.nl
internet:
<http://www.xs4all.nl/~hollfest>

Opmaak: Berendina Bakker
Eindredactie: Peter Janssen
Assistentie/beeldredactie:
Cathelijne de Wilde
Coverontwerp: Studio Anthon Beeke
Drukwerk: Stadsdrukkerij Amsterdam

Hoofdbegunstiger

VSF FONDS

Stichting VSB Fonds steunt initiatieven in de Nederlandse samenleving met een sociale, culturele of educatieve strekking, evenals projecten op het gebied van natuurbehoud. Aldus geeft het Fonds opnieuw inhoud aan de oorspronkelijke maatschappelijke idealen van VSB Bank.

Sponsors

Audi/Pon's Automobielenhandel B.V.
All Nippon Airways Co.
BankGiroLoterij
Bols Nederland
Buma/Stemra
Fuji Photo Film B.V.
Honda Motor Co.
Hotel Okura Amsterdam
The Japan Foundation
Japanese Chamber of Commerce
and Industry
Kikkoman Co.
Koninklijke Ahold nv
Koninklijke PTT Nederland NV
De Lotto/
Stichting de Nationale Sporttotalisator
The Nippon Foundation
Mediamax Group B.V. Amsterdam

Sponsors

Nederlandse Spoorwegen NV
NOG Verzekeringen
SAS Scandinavian Airlines
Stadsdrukkerij Amsterdam
Vrij Nederland
de Volkskrant B.V.
Yakult Europe B.V.

Fondsen

Prins Bernhard Fonds

Subsidiënten

Ministerie van OCenW
Ministerie van Economische Zaken
Ministerie van Buitenlandse Zaken
Gemeente Amsterdam

Holland Festival Vriendenkring

Alcatel Nederland BV
ABN-AMRO Bank N.V.
Amsterdam RAI
Delta Lloyd Verzekeringsgroep NV
EOE-Optiebeurs
Hillen & Roosen B.V.
Kamer van Koophandel en Fabrieken
voor Amsterdam en Haarlem
Koninklijke Ahold nv
Koninklijke Nederlandse Toeristen-
bond ANWB
Koninklijke PTT Nederland NV
De Nederlandsche Bank N.V.
NOG Verzekeringen
Rabobank
SENS Stichting Exploitatie
Nederlandse Staatsloterij
Shell Nederland B.V.
VNU B.V.
Stichting VSB Fonds

De zichtbaarheid in de stad
van het Holland Festival is
vergroot door de
Stadsdrukkerij Amsterdam

